

MACHIAVELLIPRIJS 1998 JURYPAPPORT HANS VAN MIERLO

Dat het 'jachtgebied' van de jury voor het vinden van kandidaten zeer uitgestrekt is, blijkt uit de prijswinnaars van de voorgaande negen jaren. Zo ging de Machiavelliprijs van vorig jaar naar de gemeente Amersfoort, die hiermee beloond werd voor het communicatieproject 'Collega Gevraagd'. Een project waarmee gepoogd werd langdurig werklozen weer aan de slag te helpen. Eerdere prijswinnaars waren onder andere burgemeester Van Thijn van Amsterdam voor de zeer betrokken wijze waarop hij communiceerde namens de gemeente Amsterdam; de hoofdcommissarissen van de vier grote steden voor hun bijzondere bijdrage aan het maatschappelijke debat; De Nederlandsche Bank vanwege het uitdragen van de financiële soliditeit van Nederland en de mensen achter Loesje omdat overheidsvoorlichters van hun wijze van communiceren nog zoveel konden leren.

Haagse politiek

De ogen van de jury waren in dit verkiezingsjaar vooral gericht op de binnenlandse politiek. Wie zijn de hoofdrolspelers, hoe dragen zij hun boodschap uit, wat in hun inbreng in het politieke discours over belangrijke kwesties? Verkiezingen zijn dan het moment bij uitstek voor het opmaken van een balans. De jury besefte dat zij met het voornemen zich dit jaar op de Haagse politiek te concentreren, een uiterst riskant terrein betrad. Omdat voor een goede politieke communicatie nauwelijks objectieve criteria bestaan, is in wezen elke keuze controversieel. De meest simpele benadering is dat de winnaar van de verkiezingen blijkbaar het best heeft gecommuniceerd en dus in aanmerking komt voor de prijs. De jury vond dit echter te simpel. Het ging haar bovendien niet zozeer om de verkiezingen zelf. Deze gebeurtenis werd slechts aangegrepen om diverse Haagse politici en hun communicatieve vaardigheden tegen het licht te houden.

Oordeel Jury

Uit de lange 'shortlist' heeft de jury uiteindelijk een keuze gemaakt voor een politicus die besloot dit jaar zijn politieke carrière te beëindigen. Het toekennen van een prijs die beoogt te stimuleren aan een vertrekkende is paradoxaal. Maar in dit geval zag de jury dit niet als een belemmering, maar veel meer als een bevestiging van de juistheid van haar keuze. De Machiavelliprijs 1998 wordt namelijk uitgereikt aan de man die ook wel bekend staat als de meester van de paradox.

Met het toekennen van de prijs aan hem wil de jury haar waardering uitspreken voor de unieke wijze waarop hij gedurende meer dan dertig jaar zijn bijdrage leverde aan het politieke debat in Nederland. In al die jaren was zijn centrale boodschap er een van opmerkelijke constantheid. Voor het steeds wisselend decor – provorellen in Amsterdam, de jaren van het kabinet Den Uyl, het Nederlandse kruisraketendebat, de no-nonsense politiek van de jaren tachtig en tenslotte het Paarse kabinet – was hij het die keer op keer de vanzelfsprekendheid van de macht aan de orde stelde. Wat slechts in de tijd veranderde was de door hem gehanteerde beeldspraak om zijn boodschap te verduidelijken. Zijn retorisch talent is onomstreden. Waar collega-politici zich steeds vaker bedienen van op focusgroepen uitgeteste oneliners, kiest hij altijd weer voor de originele, maar zeer wel doordachte formulering. Dat maakt hem een politicus van vlees en bloed tussen de vele sprekende poppen. Dit natuurlijke talent werd in de begindagen van D66 het 'zeer hoge communicatiequotient' van de winnaar genoemd. Geconstateerd kan worden dat hij dit toen – ook voor de bedenkers ervan – onbegrijpelijke begrip in de loop van de jaren inhoud heeft weten te geven. Wat toen communicatiequotient heette, heet nu 'screenpower'. Denk de prijswinnaar erbij, en de betekenis is duidelijk.

Hij beheerst als geen ander de gave een gehoor van het begint tot het eind te boeien. Dat komt doordat hij geen genoeg neemt met louter uitleggen; hij wil ook overtuigen. Tegelijk is hij daarbij de eeuwige twijfelaar van zijn eigen gelijk, wat direct weer zijn kracht is. Door de twijfel in te bouwen in zijn redenering naar een conclusie, krijgt zijn verhaal een nog grotere overtuigingskracht. Zijn toehoorders worden op deze manier meegezogen in het betoog. Het schaadde hem echter niet dat kritische tekstanalisten als J.L.Heldring (NRC Handelsblad) achteraf wel eens gehakt maakten van zijn vertogen.

Dat dit zogeheten, zoals hij het ooit noemde 'naar een standpunt toe redeneren' in onderhandelingen misschien minder effectief is, mag dan misschien zo zijn, maar doet niet ter zake. Voor het oordeel van de jury is van belang hoe de boodschap buiten de beslotenheid van de onderhandelingskamers wordt uitgedragen. Dan blijkt de werfkracht groot. In dit verband hoeft maar te worden gedacht aan

zijn interventies als minister van Defensie ten tijde van het volledig gepolariseerde kruisrakettendeбат aan het begin van de jaren tachtig. Door zijn open benadering van vragen stellen en antwoorden formuleren, wist hij toen regelmatig de volledig vastgelopen discussie vlot te trekken.

De geschiedenis van D66 is even jong als turbulent. Bij alle hoogtepunten van de partij speelde hij een hoofdrol. Hij loodste de partij in 1967 met een voor die tijd ongekende verkiezingszege van zeven zetels de Tweede Kamer binnen. Vervolgens wekte hij het op serven na dood zijnde D66 midden jaren tachtig weer tot leven. Ten slotte behaalde D66 in 1994 onder zijn leiding een recordzege van twaalf zetels. Bij al deze gebeurtenissen is zijn persoonlijke bijdrage van doorslaggevend belang geweest. Het veel gehoorde kritiekpunt dat D66 niet veel meer is dan zijn persoon, kan hij zelfs als een compliment beschouwen. Hij is het levende bewijs van de stelling dat personen in de politiek steeds belangrijker worden. Door dit niet te ontkennen, maar er zich naar te gedragen heeft hij zijn partij tot een belangrijke factor in de Nederlandse politiek gemaakt.

Tegelijkertijd heeft hij de waan van de dag weten te trotseren. Er hoeft wat dit betreft maar te worden gewezen op zijn authentieke permanent pleidooi voor staatkundige en bestuurlijke vernieuwing. De jury wil met de prijs de niet aflatende vasthoudendheid belonen waarmee hij de zogeheten kroonjuwelen van D66 heeft tentoongesteld en getracht heeft politieke steun voor zijn ideeën te verwerven.

Sinds het eind van de jaren zestig zijn talloze werkgroepen, onderzoekscommissies, staatscommissies, etc. bezig geweest met het vraagstuk van bestuurlijke en staatkundige vernieuwing. De meeste aanbevelingen moeten het afleggen tegen de weerbarstige politieke meerderheid die niet gebaat was bij vernieuwing. Dit gegeven heeft hij nooit geaccepteerd en is al die jaren zijn pleidooi blijven herhalen. Als het om de werking van de democratie gaat, toont hij zich van zijn vaardigste communicatieve kanten. De lange mars door de instituties is niet voor niets gebleken. Van een gekozen minister-president is nog geen sprake en evenzeer is het districtenstelsel nog ver weg. Maar het correctief referendum wordt naar alle waarschijnlijkheid deze kabinetsperiode gerealiseerd terwijl het instituut van de benoemde burgemeester niet langer vanzelfsprekend is.

Het grootste persoonlijke succes van de Machiavelliprijswinnaar is zondermeer de totstandkoming van het eerste kabinet Kok in 1994. Paars betekende het eerste kabinet zonder christen-democraten sinds 1917. PvdA en VVD die elkaar telkens uitsloten als het om coalitievorming ging en met die houding volgens hem slechts het CDA in de kaart speelden werden door zijn toedoen tot elkaar veroordeeld. Aan de vanzelfsprekendheid van de macht was op dat moment een einde gekomen. Of paars zonder hem niet tot stand was gekomen valt onmogelijk te zeggen. De geesten waren er rijp voor. Maar wat ontegenzeggelijk wel waar is, is dat hij een cruciale rol heeft gespeeld met het rijp maken van die geesten. Anders gezegd: hij heeft de boodschap effectief gecommuniceerd.